

VILMA ŽALTAUSKAITĖ

Jėzuitiškojo dvasininkų ugdymo aspektai XIX amžiaus Lietuvoje

ANOTACIJA. Jėzuitiškoji dvasininkų ugdymo tradicija Romos katalikų dvasininkų rengimo institucijose ir Vilniaus, ir Žemaičių vyskupijose siekia XVI a. Su pertrūkiais, kai seminarijos buvo atiduotos į kitų vienuolių rankas, ši tradicija pasiekė ir XVIII a., tačiau Jėzuitų ordino panaikinimas 1773 m., Edukacinės komisijos veikla, Abiejų Tautų Respublikos padalijimai (1772, 1793, 1795) lėmė ir dvasininkų rengimo reformas. Dvasininkų rengimą ir tarnystę Rusijos imperijos valdžia siekė kontroliuoti, tačiau institucijų vidaus gyvenimas, dvasingumo ugdymo praktikos nepriklausė jos kompetencijai ir nebuvo lengvai kontroliuojama sfera, todėl seminarijose išliko ir jėzuitiškojo dvasingumo ugdymo praktikos.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Vilniaus vyskupija; Žemaičių (Telšių) vyskupija; seminarija; Jėzaus Draugija; Romos katalikų dvasininkas.

Jėzuitiškoji dvasininkų ugdymo tradicija Romos katalikų dvasininkų rengimo institucijose ir Vilniaus, ir Žemaičių vyskupijose siekia XVI a.: Braniewo dvasinės seminarijos konstitucija (1566) vadovavosi ir seminarijos, veikusios Vilniaus ir Žemaičių vyskupijose¹. Su pertrūkiais, kai seminarijos buvo atiduotos į kitų vienuolių rankas, jėzuitiškoji dvasininkų ugdymo tradicija pasiekė

¹ Ludwik Piechnik SJ, *Seminaria diecezjalne w Polsce prowadzone przez jezuitów od XVI do XVIII wieku*, Kraków: Wydawnictwo WAM, 2001, p. 53–68, 89, 108–118; Artūras Grickevičius, *Vilniškė popiežiškoji seminarija 1583–1655 metais*, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2008, p. 58–77 ir kt.

ir XVIII a.², tačiau Jėzuitų ordino panaikinimas 1773 m., Edukacinės komisijos veikla sukėlė akivaizdžių pokyčių: Apšvietos idėjos ypač atpažįstamos reformuojant dvasininkų rengimą Vilniaus vyskupijoje³. Žemaičių vyskupijos seminarijoje Varniuose jėzuitus pakeitė kunigai misionieriai. Politinės situacijos kaita – Abiejų Tautų Respublikos padalijimai (1772, 1793, 1795) – be kita ko, vėl lėmė ir dvasininkų rengimo reformas. Ir nors Rusijos imperijoje, kuriai atiteko Vilniaus ir Žemaičių vyskupijos, jėzuitų ordino veikla XVIII a. pab. – XIX a. pirmaisiais dešimtmečiais nenutrūko, vis dėlto dvasininkų rengimas patyrė didelių institucinių pokyčių dėl pasaulietinės valdžios laikysenos Romos katalikų dvasininkų atžvilgiu. 1820 m. Jėzaus Draugijos veikla Rusijos imperijoje buvo uždrausta ir šio ordino nariai oficialiai negalėjo net atvykti į imperiją. Katalikų dvasininkų rengimą pasaulietinė valdžia ir toliau siekė kontroliuoti, 1843 m. buvo parengti bendri įstatai visoms imperijos seminarijoms⁴, vyskupijose veikė po vieną seminariją, o vienuolijos jau nebegalėjo rengti dvasininkų. Be to, Vilniaus Romos katalikų dvasinė akademija⁵ 1842 m. perkelta į Sankt Peterburgą. Pateikus šiuos katalikų dvasininkų rengimą XIX a. Rusijos imperijoje charakterizuojančius teiginius, galėtų kilti klausimas dėl suformuluotos tyrimo temos pagrįstumo. Tačiau tyrime, kurį atlikome prieš keletą metų, t. y. analizuodami Imperatoriškosios Romos katalikų dvasinės

² Ludwik Piechnik SJ, „Jezuickie seminaria diecezjalne w Polsce 1564–1773“, in: *Z dziejów szkolnictwa jezuickiego w Polsce*, wybór i opracowanie Jerzy Paszcenda SJ, Kraków: Wydawnictwo WAM / Księża Jezuici, 1994, p. 93.

³ Tadeusz Kasabula, *Ignacy Massalski, biskup wileński*, Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1998; Eligijus Raila, *Ignotus Ignotas. Vilniaus vyskupas Ignotas Jokūbas Masalskis*, Vilnius: Aidai, 2010; Magdalena Ślusarska, „Ku odnowie życia religijno-moralnego wiernych i poprawie ich obyczajów. Duchowieństwo diecezji wileńskiej w okresie pontyfikatu biskupa Ignacego Jakuba Massalskiego (1762–1794) a oświeceniowa reforma katolicka“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2012, kn. 33, p. 171–210.

⁴ 1843 11 19 seminarijų įstatų kopija, Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA), f. 696, ap. 2, b. 368, l. 17–26. Seminarijų etatai paskelbti: *Полное Собрание Законов Российской Империи*, t. XVIII, Sankt Peterburgas, 1844, Nr. 17341 (1843 11 19). 1843 11 19 įsaku reglamentuota Vilniaus, Minsko, Žemaičių (Telšių), Žytomyro ir Kameneco vyskupijų seminarijų veikla.

⁵ Akademija 1833–1842 m. veikė Vilniuje, o iki 1918 m. – Sankt Peterburge. 1844 m. akademijai suteiktas Imperatoriškosios vardas. Nuo tada jos oficialus pavadinimas – Imperatoriškoji Romos katalikų dvasinė akademija. Žr.: Vytautas Jogėla, *Vilniaus Romos katalikų dvasinė akademija 1833–1842 metais: Organizacija ir veikla*, (Lietuvių Atgimimo istorijos studijos, t. 14), Vilnius: Eugrimas, 1997; Irena Wodzianowska, *Rzymskokatolicka akademja w Petersburgu*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2007.

akademijos regulų kaitą XIX a., nustatėme ne tik dvasininkų rengimo inovacijas, kurių priežastys – politinės ir socialinės, bet ir tai, kad reglamentuojant klierikų auklėjimą buvo tęsiama teologinio lavinimo mokyklų tradicija⁶. O kadangi jėzuitiškoji tradicija šiame regione buvo gili, tai šiame tyrime norime ją identifikuoti XIX a. Lietuvos⁷ dvasininkų rengimo institucijose (pastebėtina, kad aukštąjį teologinį išsilavinimą teikusių institucijų šiame straipsnyje nagrinėsime⁸), dvasininkų laikysenoje.

Atkreiptinas dėmesys, kad domina ne mokymo procesas seminarijose, nors jis neabejotinai yra dvasininkų formacijos dalis⁹. Mokymo procesas buvo reglamentuotas pasaulietinės valdžios patvirtintais seminarijų įstatais, taigi XIX a. jis buvo labiau kontroliuojamas išorės veiksmų. Šiame tyrime svarbus *visas kitas* laikas, praleistas mokymo institucijose, svarbu, kaip per visą buvimo dvasininkų rengimo institucijose laiką buvo siekiama formuoti dvasininko tapatybę ir kokie jėzuitiškojo ugdymo, dvasingumo ženklai pastebimi šioje dvasininkų formacijoje.

Pagrindinis tyrimo šaltinis – dvasininkų rengimo institucijų regulos. Būtent šie dokumentai reglamentavo seminarijų vidaus gyvenimo tvarką, buvo rengiami ir tvirtinami ne pasaulietinės valdžios, o mokymo institucijos vyresnybės, vyskupijos valdžios. Regulas traktuojame kaip dvasininkų ugdymo nuostatų intelektualius modelius, kuriais vadovautasi auklėjant dvasininkus.

⁶ Vilma Žaltauskaitė, „Katalikų dvasininkų luomo tapatybės formavimo ženklai XIX a. reguloje: Romos katalikų dvasinės akademijos atvejis“ ir publikacija: „Imperatoriškosios Romos katalikų dvasinės akademijos Sankt Peterburge 1886 m. regula“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2013, t. 37, p. 65–129.

⁷ Bažnyčios administravimo požiūriu – Vilniaus ir Žemaičių (arba Telšių) vyskupijose. Dvigubas – Žemaičių (Telšių) – vyskupijos (ir seminarijos) pavadinimas buvo fiksuotas Rusijos imperijos įstatymuose jau XIX a. 5 dešimtmečio pradžioje ir 1847 m. Apaštalo Sosto ir Rusijos susitarime. Tiesa, pirmuoju nurodytas Telšių pavadinimas. 1865 m. kapitulą ir seminariją iš Varnių perkėlus į Kauną jos pavadinimas nepasikeitė. Nuorodose paliksime šaltinyje vartojamą variantą.

⁸ Šia tema esame atlikę tyrimų: Vilma Žaltauskaitė, *op. cit.*, p. 65–129; *Eadem*, „Elementy dyscypliny duchowości jezuitkiej w regulach instytucji wychowujących duchownych w XIX wieku (Wilno – Petersburg, Wornie – Kowno)“, in: *Cor dioecesis. 450 lat Warmińskiego Seminarium Duchownego „Hosianum“ (1565–2015)*, red. Andrzej Kopiczko, Paweł Rabczyński, Olsztyn: Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych UWM, 2015, p. 329–341.

⁹ Jerzy Flaga, *Formacja i kształcenie duchowieństwa zakonnego w Rzeczypospolitej w XVII i XVIII wieku*, Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1998.

Esama gausios įvairiakalbės istoriografijos, teikiančios žinių apie Jėzaus Draugijos veiklą, jėzuitų dvasingumą bei tai, kaip jis buvo formuojamas, kaip reiškesi šiame regione¹⁰, tačiau dvasininkų rengimo institucijų vidaus gyvenimas XIX a. sulaukia mažesnio dėmesio¹¹. Vilniaus ir Žemaičių (Telšių) vyskupijose veikusių dvasininkų rengimo įstaigų regulos analizuotos nedaug¹²,

¹⁰ Ludwik Piechnik SJ, „Jezuickie seminaria diecezjalne w Polsce 1564–1773“, p. 73–95; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, oprac. Ludwik Grzebień SJ, Kraków: Wydawnictwo WAM, 1996; Liudas Jovaiša, „Gyvenimas Vilniaus jėzuitų profesų namuose“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2004, t. 25, p. 309–329; Tomas Sodeika, „Apie teksto kaip prasmės medijos ribas Husserlio fenomenologijoje ir šv. Ignaco Lojolos Dvasinėse pratybose“, in: *Soter*, 2004, t. 14 (42), p. 217–232; Irena Kodulska, *Akademia Połocka: Ośrodek kultury na Kresach 1812–1820*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2004; Ignacas Lojola, *Dvasinės pratybos*, iš ispanų kalbos vertė kun. Lionginas Virbalas SJ, Vilnius: Lietuvos jėzuitų provincija, 2008; *Lietuvos jėzuitų teatras: XVI–XVIII amžiaus dramų rinktinė*, parengė Eugenija Ulčinė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008; *Jėzuitai Lietuvoje (1608–2008): gyvenimas, veikla, paveldas*, sudarytoja Neringa Markauskaitė, mokslinis redaktorius Liudas Jovaiša, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2012; Sigita Maslauskaitė, „Vaizduotės ambivalencija religinėse praktikose“, in: *Sekuliarizacija ir dabarties kultūra*, sudarytoja Rita Šerpytytė, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2013, p. 373–414; Włodzimierz Lawszyk, *Jezuici w Grodnie 1622–1700. Ludzie i dzieje kolegium = Владимир Лявшук, Иезуиты в Гродно в 1622–1700 гг. Люди и история Коллегиума*, (*Studia i materiały do dziejów jezuitów polskich*, pod red. Andrzeja Pawła Biesia SJ i Ludwika Grzebienia SJ, t. 24), Kraków: Wydawnictwo WAM / Akademia IGNATIANUM, 2013.

¹¹ Naujausiame darbe, kuris skirtas ir Žemaičių (Telšių) seminarijos raidai, Artūras Grickevičius ir vėl neskyrė daug dėmesio dvasininkų ugdymui, įvertindamas seminarijos regulą. Žr. Artūras Grickevičius, *Katalikų kunigų seminarija Kaune: 150-ies metų istorijos bruožai*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas / Versus aureus, 2016, p. 101–103. Platesnis Grickevičiaus istoriografinės pozicijos įvertinimas pateikiamas recenzijoje: Vilma Žaltauskaitė, „Apie 126-is vienos knygos puslapius arba: Artūras Grickevičius, *Katalikų kunigų seminarija Kaune: 150-ies metų istorijos bruožai*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, Versus aureus, 2016, 400 p.“, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2017 [įteikta spaudai].

¹² Paminėtume Žemaičių vyskupo Jono Dominyko Lopacinskio 1775 03 12 patvirtintos Varnių seminarijos regulos vertimo publikaciją be jokių komentarų: Zita Genienė, Jonas Genys, *Varnių kunigų seminarija*, Vilnius: Žemaičių kultūros draugijos redakcija, 1999, p. 153–174; Vilniaus Romos katalikų dvasinė akademijos regulų analizę žr. Vilma Žaltauskaitė, „Katalikų dvasininkų luomo tapatybės formavimo ženklai XIX a. reguloje [...]“ ir publikacija: „Imperatoriškosios Romos katalikų dvasinės akademijos Sankt Peterburge 1886 m. regula“, p. 65–129.

nors yra minimos besimokančiųjų gyvenimo sąlygų¹³, kasdienybės¹⁴, studijuojančiųjų elgesio mokymo įstaigose kontekstuose¹⁵.

Vienuolių gyvenimo tyrėjai pastebi regulų dinamiką, prisitaikymą prie kintančios visuomenės¹⁶, jie kreipia dėmesį į regulų tyrimo specifiką¹⁷. Toks požiūris pastebimas ir platesnės tyrimo geografijos bei chronologijos dvasininkų rengimo įstaigų regulų tyrimuose¹⁸.

Dėstymas ir švietimas, dvasininkų rengimas buvo ne vienintelė ir net ne svarbiausia jėzuitų veikla. Kaip rašoma Jėzaus Draugijos steigiamajame dokumente, ji įkurta „ginti bei skleisti tikėjimą ir padėti sielų pažangai krikščioniškosios gyvensenos bei doktrinos srityje viešais pamokslais, paskaitomis ir kiekviena kita Dievo žodžio tarnyba, Dvasinėmis pratybomis, krikščionybės aiškinimu vaikams ir paprastiems žmonėms; nešti dvasinę paguodą tikintiesiems klausant išpažinčių ir teikiant kitus sakramentus“¹⁹. Minimame Jėzaus Draugijos steigiamajame dokumente išvardintos veiklos yra ir diecezinio dvasininko sielovadinės, pastoracinės tarnystės pareigų dalis, todėl pasirenkimas joms buvo ugdomas seminarijose. Drausmė ir kontrolė turėjo padėti įgyvendinti jėzuitiškųjų seminarijų auklėjimo idealą – formuoti kunigą – tikėjimo gynėją, ištikimą Bažnyčiai ir Apaštalų Sostui²⁰. Ludwikas Piechnikas SJ

¹³ Vilniaus vyskupijos seminarijos regulos minimos: Jan Kurczewski, *Biskupstwo Wileńskie*, Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1912, p. 331–333, 343, 529–534; Vytautas Jogėla, *op. cit.*, p. 84–91; Ieva Šenavičienė, *Žemaičių lituanistai Vilniaus vyriausiojoje seminarijoje. Motiejus Valančius*, Vilnius: Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos leidybos centras, 1998, p. 44–51; Aldona Prašmantaitė, *Žemaičių vyskupas Juozapas Arnulfas Giedraitis*, Vilnius: Diemedžio leidykla, 2000, p. 50.

¹⁴ Irena Wodzianowska, *op. cit.* p. 237–253.

¹⁵ Wiktor Worotyński, *Seminarjum Główne w Wilnie*, t. 2: *Drugą okres dziejów i zniesienie (1816–1833)*, Wilno: Z zasiłku funduszu kultury narodowej, 1938, p. 80.

¹⁶ Vaida Kamuntavičienė, „Šv. Benedikto regulos adaptacija Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės benediktinių vienuolynuose“, in: *Logos*, 2014 balandis–birželis, t. 79, p. 123–136.

¹⁷ Marek Starowieyski, „Wstęp“, in: *Zachodnie Reguły Monastyczne*, red. ks. Marek Starowieyski, *Źródła Monastyczne*, 2013, t. 50, (*Starożytność*, t. 33), Tyniec: Wydawnictwo Benedyktynów, p. 39–41.

¹⁸ Ks. Marek Stępień, „Prawa i obowiązki alumnów w regulaminie Papieskiego Kolegium Polskiego w Rzymie z 1866 r.“, in: *Prawo Kanoniczne*, 2012, t. 55, Nr. 1, p. 81–98; Ks. Marek Stępień, „Prawa i obowiązki alumnów w Statucie i Regulaminie Papieskiego Kolegium Polskiego w Rzymie z 1960 r.“, in: *Prawo Kanoniczne*, 2012, t. 55, Nr. 4, p. 175–190.

¹⁹ Kun. Lionginas Virbalas SJ, „Įžanga“, in: *Jėzuitai Lietuvoje (1608–2008): gyvenimas, veikla, paveldas*, p. 13.

²⁰ Ludwik Piechnik SJ, *Seminaria diecezjalne w Polsce prowadzone przez jezuitów od XVI do XVIII wieku*, p. 10–11; 35.

apibrėžė jėzuitiškojo ugdymo nuostatas akcentuodamas keturias esmines sąvybes. Anot jo, būdinga buvo:

1) dėmesys išorės – dienos, savaitės – tvarkai, turėjusiai tarnauti vidiniam disciplinotam nusiteikimui; 2) malda ir religinės praktikos kaip sąlyga dvasinio gyvenimo tobulėjimui; 3) aktyvi laikysena apaštalinėje veikloje; 4) rūpinimasis sveikata, tinkama moraline atmosfera, tinkamu santykiu su kitu žmogumi.²¹

Taigi, kokius Vilniaus ir Žemaičių (Telšių) vyskupijų dvasininkų rengimui XIX a. būdingus ugdymo elementus galime įvardinti kaip jėzuitiškojo dvasininkų ugdymo sistemos tradiciją? Jano Kurczewskio pateikiamuose Vilniaus seminarijos regulų apibūdinimuose²² galime išžvelgti iš jėzuitų auklėjimo sistemos atėjusių bruožų: rekolekcijos pradedant mokslo metus ir prieš teikiant šventimus, dvasinių tekstų, pamokslų skaitymas seminarijos valgomajame (netgi nurodoma skaityti *Kazania Skargi* – taigi, akivaizdus jėzuitiškas paveldas). Pastebėtina, kad pamokslai buvo viena svarbiausių jėzuitų apaštalavimo formų²³. Paminėjus ypatingą pamokslų vietą jėzuitų apaštalavimo praktikose, dera pabrėžti, kad nei Vilniaus, nei Žemaičių (Telšių) vyskupija XIX a. nebuvo tinkamiausia erdvė šiam apaštalavimo būdai atsiskleisti. Uždaroje institucinėje erdvėje – seminarijoje – pamokslų rengimas, žinoma, buvo ugdymo dalis ir buvo galima laisviau pasirinkti pavyzdinių tekstų autorius (tarp jų ir jėzuitus), tačiau pamokslų sakymą parapijiečiams siekė kontroliuoti pasaulietinė valdžia, ypač po 1863–1864 m. sukilimo (nors kontroliavo ir iki tol). Aiškinant Dievo Žodį turėjo būti vadovaujamasi jau publikuotais pamokslų teksta, be to, ne kiekvienas dvasininkas galėjo sakyti savos kūrybos pamokslus²⁴. Tam reikėjo mokslinio laispsnio, įgyto akademijoje (Vilniuje iki 1842 m., vėliau – Sankt Peterburge) ir netgi pasaulietinės valdžios sutikimo.

1813 m. Vilniaus diecezinės seminarijos ataskaitoje atskirai net nenurodoma, kada auklėtiniai praktikavosi sakyti pamokslus. Tiesa, seminarijos

²¹ *Ibid.*, p. 35–36.

²² Jan Kurczewski, *op. cit.*, p. 331–333, 343, 529–534.

²³ Viktorija Vaitkevičiūtė, „Jėzuitai pamokslininkai: tarp įmantrumo ir klasikos“, in: *Jėzuitai Lietuvoje (1608–2008): gyvenimas, veikla, paveldas*, p. 73.

²⁴ Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius. Tarp katalikiškojo universalizmo ir tautiškumo*, Vilnius: Mintis, 1999, p. 278–286, 623–634.

dienotvarkėje daug dėmesio skirta būsimųjų kunigų kitoms dvasinėms praktikoms (rytinėms meditacijoms, maldoms), dalyvavimui šv. Mišiose, Šv. Rašto, dvasinių knygų skaitymui, bažnytiniam giedojimui, pasirengimui teikti sakramentus. Kiekvieną šeštadienį rengiamasi išpažinčiai²⁵. Beje, Jėzaus Draugijos nariai išpažintį atlikdavo kas savaitę, o jėzuitų seminarijose praktikuota išpažintis bent kartą per mėnesį²⁶. 1819–1820 m. duomenyse apie Vilniaus vyskupijos seminarijas (nurodytos: *przy Kościele Ś^o Ierzego, na Gorze Zbawiciela u KK Misyonarow, i w Brześciu Litewskim*) dar mažiau iškalbingi: nurodomi tik dėstomi dalykai be religinių praktikų²⁷. Kita vertus, tai nereiškia, kad tokių nebuvo. Tiesiog oficialioje ataskaitoje jos nefiksuotos. Kol Vilniuje veikė Romos katalikų dvasinė akademija (1833–1842), o seminarija – šalia jos (ne faktiškai-erdviškai, o priklausomybės požiūriu), tai gyventa pagal akademijos regulą²⁸. Tikėtina, kad ją naudotasi ir dar ilgiau, tačiau po 1863–1864 m. sukilimo, kai priėmimas į seminarijas vadinamajame Šiaurės Vakarų krašte buvo sustabdytas, vis mažėjo pagal ją gyvenančiųjų... Priėmimas į Vilniaus seminariją atnaujintas tik 1872 m.²⁹ XIX a. pabaigos dvasininkų egodokumentai leidžia teigti, kad taip pat gyventa pagal panašią į 1862 m. Imperatoriškosios Romos katalikų dvasinės akademijos regulą su griežtais nuolankumo, drausmės reikalavimais, detalio dienotvarke³⁰. Pavyzdžiui, buvęs seminarijos alumnas

²⁵ Porządek codzienny Nauk i zabaw dla alumnów w Sem. Dyecezalnim Wilen. S. Jerzego z Roku 1813 na 1814, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3177, l. 293–294.

²⁶ Ludwik Piechnik SJ, *Seminaria diecezjalne w Polsce prowadzone przez jezuitów od XVI do XVIII wieku*, p. 57; Włodzimierz Lawszyk, *op. cit.*, p. 72; Ludwik Piechnik SJ, „Jezuickie seminaria diecezjalne w Polsce 1564–1773“, in: *Z dziejów szkolnictwa jezuickiego w Polsce*, wybór i opracowanie Jerzy Paszenda SJ, Kraków: Wydawnictwo WAM / Księga Jezuitów, 1994, p. 89–90.

²⁷ Wiadomość o Seminaryach Dyecezyi Wileńskiej z Roku 1819 na 1820, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 422, l. 115–127; 1820 10 08 Od Komitetu Seminaryjskiego Raport, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 426, l. 32–38 (išsamesnė informacija pateikta tik apie seminariją w *Brześciu Litewskim*).

²⁸ Parengtoje detalioje akademijos instrukcijoje nurodoma taisyklės/regulą kas mėnesį skaityti vyskupijos seminarijos klierikams. Žr. 1839 05 30 Akademijos valdybos posėdžio protokolai, Sankt Peterburgo centrinis valstybinis istorijos archyvas (toliau – SPB CVIA), f. 46, ap. 1, b. 410, l. 73.

²⁹ Plačiau žr. Вилма Жалтаускайте, „Имперская власть и Римско-католические духовные семинарии после 1863 г.“, in: *Ab Imperio*, 2012, t. 4, p. 157–180.

³⁰ Regula analizuota: Vilma Žaltauskaitė, „Katalikų dvasininkų luomo tapatybės formavimo ženklai XIX a. reguloje [...]“ ir publikacija: „Imperatoriškosios Romos katalikų dvasinės akademijos Sankt Peterburge 1886 m. regula“, p. 89–91.

Jonas Dionizas Sobolevskis (Vilniaus seminarijoje mokėsis 1888–1892 m.), kuris manė nukentėjęs nuo dvasinės vyresnybės dėl savo lojalumo pasaulietinei valdžiai, visą seminarijos auklėjimo atmosferą vadino jėzuitiška, nurodė kasdienės šv. Ignaco Lojolos *Dvasinių pratybų* skaitymo praktikas, vyskupo kreipimesi į klierikus matė karingą laikyseną Stačiatikių Bažnyčios atžvilgiu³¹. Žinoma, dera atsargiai vertinti tokios laikysenos dvasininko atsiminimų informaciją. Juo labiau kad „jėzuitiškumo“ sąvoka tuo metu buvo dažnai vartojama pasaulietinės valdžios retorikoje išreikšti neigiamam požiūriui į dvasininkus³², todėl ir lojalumą valdžiai demonstruojančiam autoriui buvo palanku ją vartoti. Tačiau taip pat pažymėtina, kad XIX a. Europoje pastebimas stiprus antijėzuitiškos nuostatos diskursas³³, taigi tokia nuostata nebuvo tuometinių Rusijos valdininkų išradimas, o atspindėjo platesnes kultūrinės laikysenas. Ir kita minėtų Sobolevskio atsiminimų informacija teikia nuorodų apie jėzuitų dvasingumo praktikas seminarijoje. Šios bibliotekoje ir XIX a. buvo Jėzaus Draugijos regula³⁴, vadinasi, būta bent galimybės su ja susipažinti. Galima daryti prielaidą, kad bibliotekoje būta ir vėlesnių šios regulos laidų ar interpretacijų apie šv. Ignaco Lojolos dvasingumo praktikas (Imperatoriškosios Romos katalikų dvasinės akademijos bibliotekoje tokio pobūdžio leidinių būta ne vieno³⁵). Iškalbingas yra faktas, kad jau minėtos studijos apie Vilniaus vyskupiją autorius Janas Kurczewskis, beje, pats mokėsis Vilniaus seminarijoje nuo 1874 m., savo tyrimą dedikavo garsiajam jėzuitui Petruui Skargai.

³¹ [1897] Jonas Dionizas Sobolevskis, LVIA, f. 419, ap. 4, b. 7, l. 87, 89–92.

³² Paul W. Werth, *The Tsar's Foreign Faiths. Toleration and the Fate of Religious Freedom in Imperial Russia*, Oxford: Oxford University Press, 2014, p. 124, 158. Galima paminėti ir tai, kad Antano Baranausko ir Klemenso Kairio tardymo komisijos raporte Vilniaus generalgubernatoriui rašoma apie „jėzuitiškus“ Baranausko patarimus. Žr. *Literatūra ir kalba*, 1986, t. 19, p. 361.

³³ Róisín Healy, „Anti-Jesuitism in Imperial Germany: The Jesuit as Androgyne“, in: *Protestants, Catholics and Jews in Germany, 1800–1914*, edited by Helmut Walser Smith, Oxford / New York: Bloomsbury Academic, 2001, p. 153–181.

³⁴ *Regulų Societatis Iesu*, Vilnae: Typis Acad. Soc. I., 1682. Ši knyga su Vilniaus vyskupijos seminarijos antspaudu (antspaudas – rusų kalba). (Žiūrėtas leidinys, kurio šifras *Nacionaliniame publikuotų dokumentų archyve* – KC133648/1682; prieiga internete: <http://www.epaveldas.lt>.)

³⁵ [1860–1879], Inventorinis [Imperatoriškosios Romos katalikų dvasinės akademijos] bibliotekos katalogas, SPB CVIA, f. 46, ap. 5, b. 9.

Žemaičių vyskupijos seminarijoje Varniuose nuo 1774 m. dvasininkai ugdyti pagal misionierių (šv. Vincento Pauliečio) sistemą³⁶. Įdomu, kad 1848 m. išleistoje *Žemaičių vyskupystėje* Motiejus Valančius nurodė, jog seminarijoje mokytojais tebėra kunigai misionieriai³⁷, nors vienuolijos veikla Rusijos imperijoje sustabdyta dar 1842 m.³⁸. Seminarijos regulą parengė ir patvirtino Žemaičių vyskupas Jonas Dominykas Lopacinskis 1775 m. (1775 03 12)³⁹. Istoriografijoje teigiama, kad ji galiojo iki 1843–1844 m.⁴⁰. Tačiau kunigas Vincentas Juzumas nurodė, jog Lopacinskio nuostatais alumnams „vadovaujamosi iki šiol“, t. y. iki XIX a. pabaigos⁴¹. Išsamių tyrimų nėra, tačiau seminaristų kasdienybės analizė leidžia daryti prielaidą, kad XVIII a. regula galiojo iki 1895 m., kai vyskupas Mečislovas Leonardas Paliulionis patvirtino naująją regulą. Tačiau svarbu pastebėti, kad dar anksčiau Lopacinskio regulą papildė vyskupas Motiejus Valančius 1861 02 04 ganytojišku laišku seminarijos klierikams⁴². Vyskupas griežtino drausmę ir discipliną seminarijoje. Minėtuose Valančiaus papildymuose – reikalavimuose dėl drausmės ir bausmių už jas – įžvelgiame būtent jėzuitiškos disciplinos bruožus. Dėmesį Jėzaus Draugijai nustatėme ir šeštojo dešimtmečio seminaristų užrašuose⁴³, o tai rodo šią tradiciją tebefunkcionavus seminarijoje. Ne vieną šv. Ignaco

³⁶ Zita Genienė, Jonas Genys, *op. cit.*, p. 104–105; Aldona Prašmantaitė, *op. cit.*, p. 49–50, 172.

³⁷ Motiejus Valančius, *Raštai*, t. 6: *Žemaičių vyskupystė*, parengė Vytautas Vanagas, tekstai transponuoti į bendrinę kalbą Birutės Vanagienės, komentarai Vytauto Merkio, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2013, p. 364–365.

³⁸ Agnieszka Wieczorek, „Kształcenie i wychowanie w szkołach powiatowych misjonarzy prowincji litewskiej na przełomie XVIII i XIX wieku“, in: *Klio*, 2011, t. 16, Nr. 1, p. 43–76; prieiga internete: <http://apcz.pl/czasopisma/index.php/KLIO/article/viewFile/KLIO.2011.003/1097>, [žiūrėta 2015 06 16].

³⁹ Zita Genienė, Jonas Genys, *op. cit.*, p. 153–174.

⁴⁰ Ieva Šenavičienė, *Dvasininkija ir lietuviybė. Katalikų bažnyčios atsinaujinimas Žemaičių vyskupijoje XIX a. 5–7-ajame dešimtmetyje*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2005, p. 88; Zita Genienė, Jonas Genys, *op. cit.*, p. 105.

⁴¹ Vincentas Juzumas, *Žemaičių vyskupijos aprašymas*, Varniai: Žemaičių vyskupystės muziejus, 2013, p. 109, 153.

⁴² [1861 a Febr. 4 die.] Mathias Casimirus Wołonczewski, *Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopus Samogitiensis et Eques Clero Seminarii Samogitiensis Nobis in Christo dilectissimo Benedictio-nem et mandatum [...]*, Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo Bibliotekos retų knygų ir rankraščių skyrius, f. 42–54, l. 1. (Dėkoju dr. Mintautui Čiurinskui, išvertusiam šį lotynų k. rašytą ganytojišką laišką, kuris lietuvių istoriografijoje iki šiol nefunkcionuoja – V. Ž.)

⁴³ Homiletika [1858], LVIA, f. 378, ap. 220, b. 200, l. 53–71; Užrašai be pradžios, datos ir autorystės, LVIA, f. 378, ap. 220, b. 200, l. 196–306.

Lojolos *Dvasinių pratybų* egzempliorių turėjo seminarijos biblioteka⁴⁴. 1870 m. Žemaičių (Telšių) seminarija atnaujino mokymo procesą. Jėzuitišką tradiciją išvelgė moralinę teologiją nuo 1866 m.⁴⁵, o homiletiką nuo 1870 m. dėsiusio Antano Baranausko paskaitose⁴⁶. Štai Pranciškus Karevičius prisiminė, esą Baranauskas pasakojo, kad jis „specializavosi pas jėzuitus vesti rekolekcijas Šv. Ignato metodu. Jo lenkiškosios rekolekcijos verstos iš jėzuitų generolo veikalo“⁴⁷. Baranauskas seminarijoje dirbo iki 1884 m., kol buvo pakeltas vyskupu sufraganu⁴⁸. Kita vertus, rekolekcijas vesti galėjo ir vyskupu sufraganu būdamas.

Naujojoje 1895 m. Žemaičių (Telšių) seminarijos reguloje jau konkrečiai minimos šv. Ignaco Lojolos rekolekcijos klierikams⁴⁹. Šios seminarijos studentas nuo 1894 m. Kazimieras Paltarokas prisimena, kad būtent pagal šv. Ignaco vadovėlį vyko pirmosios rekolekcijos ir jo knygą visiems reikėjo turėti⁵⁰.

Taigi galima teigti, kad jėzuitiškojo dvasingumo tradicija ugdant diecezinis dvasininkus ir XIX a. išliko ir Vilniaus, ir Žemaičių (Telšių) vyskupijų seminarijose. Tai jau nebuvo visa apimantis ugdymas, tačiau kai kurie esminiai ir būdingi šiam dvasingumui elementai išlaikyti ir taikyti. Be to, į jėzuitiškąją tradiciją buvo gilinamasi ne tik seminarijose. 1891 m. Vyžūnų vikaras Juozapas Liasauskis (Žemaičių (Telšių) seminarijoje mokėsi nuo 1882 m., įšventintas 1885 m.) kreipėsi į vyskupą norėdamas gauti užsienio pasą vyksti gydytis į

⁴⁴ Tarpdiecezinės Kauno seminarijos bibliotekos inventorinės knygos, Kauno arkivyskupijos kurijos archyvas (toliau – KAKA), b. 361 (byloje lapai nenumeruoti).

⁴⁵ Svarbu pastebėti, kad 1864–1865 m. priėmimas į seminariją buvo sustabdytas ir atnaujintas tik 1870 m. Taigi tik tuomet susiformavo besimokančiųjų kontingentas.

⁴⁶ Antanas Baranauskas, *Raštai*, t. 4: *Homiletika, arba Mokslas šventosios iškalbos*, sudarė ir parengė Marius Daškus, tekstus tikrino ir peržiūrėjo Rita Šepetytė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005.

⁴⁷ Pranciškus Karevičius, *Mano gyvenimo ir atsiminimų bruožai*, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2006, p. 57.

⁴⁸ Vilma Žaltauskaitė, „Litvomanų kartos gimimas: sociokultūrinės laikysenos formavimo(si) erdvė Žemaičių (Telšių) seminarijoje Kaune“, in: *Kalbos istorijos ir dialektologijos problemos*, Nr. 4, sudarė Violeta Meiliūnaitė, Vilija Ragaišienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2015, p. 47.

⁴⁹ *Regulae Seminarii dioecese Samogitiensis* [1895], KAKA, b. 363, cap. III (byloje lapai nenumeruoti).

⁵⁰ Vysk. Kazimieras Paltarokas, *Gyvenimo bruožai. Atsiminimai*, parengė kun. Bronius Antanaitis, dr. Elena Neniškytė, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2005, p. 48.

Pietų Tirolį pusei metų⁵¹. Užsienio pasą gavo, bet pargrįžo į savo vyskupiją tik 1896 m. rugpjūtį⁵². Kauno gubernatorius nuogąstavo neturįs kaip patikrinti, ką veikė užsienyje pradelsęs paso galiojimo laiką asmuo. Algimanto Katiliaus tyrimai rodo, kad tokie ligoniai dažnai ne tik gydėsi, bet ir mokėsi⁵³. Liasauskis – taip pat: jis Romoje 1896 05 22 įgijo Popiežiškojo Grigaliaus universiteto – priklausančio jėzuitams – diplomą (rektorius tuomet buvo Franciskus / Francesko M. Carini SJ). Taigi jėzuitiškojo dvasingumo tradicijai palaikyti būta įvairių būdų. Anot Piechniko, nei XIX a., nei XX a. pirmoji pusė naujais elementais dvasininkų ugdymo nepapildė⁵⁴, tačiau Vilniaus ir Žemaičių (Telšių) seminarijose dėl XIX a. pasikeitusio sociopolitinio konteksto ir buvusi sistema nebuvo išlaikyta, ne visus jėzuitiškojo dvasininkų ugdymo elementus buvo galima praktikuoti, nors kai kurie išliko ir buvo praktikuojami.

IŠVADOS

Dvasininkų rengimą ir tarnystę pasaulietinė valdžia siekė kontroliuoti (ir ne be rezultatų), tačiau institucijų vidaus gyvenimas, vidinio dvasingumo ugdymo praktikos nepriklausė jos kompetencijai ir nebuvo lengvai kontroliuojama sfera. Pasaulietinė valdžia uždraudė Jėzaus Draugijos veiklą Rusijos imperijoje, vis dėlto dvasininkų rengimo įstaigose išliko jėzuitiškojo dvasingumo ugdymo praktikos. Būdų jiems kontroliuoti pasaulietinė valdžia neturėjo. XIX a. antrosios pusės sociopolitinis kontekstas – modernaus rusiškojo ir modernaus lenkų bei baltarusių, lietuvių nacionalizmų raiška ir įtampos – reikalavo iš dvasininko aktyvios laikysenos, norint likti ištikimam Bažnyčiai, Popiežiui. Toks dvasininko – tikėjimo gynėjo – laikysenos modelis taip pat buvo artimas jėzuitiškajam idealui ir kai kurių dvasininkų buvo įgyvendinamas sielovadinėje praktikoje bei socialine laikysena.

⁵¹ 1891 10 01 Vyžūnų vikaro prašymas, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 155, l. 498.

⁵² 1896 11 08 Kauno gubernatoriaus raštas Vilniaus generalgubernatoriui, LVIA, f. 378, ap. 1891 (Politinis skyrius), b. 26, l. 47.

⁵³ Algimantas Katilius, *Katalikų dvasininkijos rengimas Seinų kunigų seminarijoje*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2009, p. 258–276.

⁵⁴ Ludwik Piechnik SJ, „Jezuickie seminaria diecezjalne w Polsce 1564–1773“, p. 88.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

- BARANAUSKAS ANTANAS, *Raštai*, t. 4: *Homiletika, arba Mokslas šventosios iškalbos*, sudarė ir parengė Marius Daškus, tekstus tikrino ir peržiūrėjo Rita Šepetytė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005.
- FLAGA JERZY, *Formacja i kształcenie duchowieństwa zakonnego w Rzeczypospolitej w XVII i XVIII wieku*, Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1998.
- GENIENĖ ZITA, GENYS JONAS, *Varnių kunigų seminarija*, Vilnius: Žemaičių kultūros draugijos redakcija, 1999.
- GRICKEVIČIUS ARTŪRAS, *Katalikų kunigų seminarija Kaune: 150-ies metų istorijos bruožai*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas / Versus aureus, 2016.
- GRICKEVIČIUS ARTŪRAS, *Vilniškė popiežiškoji seminarija 1583–1655 metais*, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2008.
- HEALY RÓISÍN, „Anti-Jesuitism in Imperial Germany: The Jesuit as Androgyne“, in: *Protestants, Catholics and Jews in Germany, 1800–1914*, edited by Helmut Walser Smith, Oxford / New York: Bloomsbury Academic, 2001, p. 153–181.
- Jėzuitai Lietuvoje (1608–2008): gyvenimas, veikla, paveldas*, sudarytoja Neringa Markauskaitė, mokslinis redaktorius Liudas Jovaiša, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2012.
- JOGĖLA VYTAUTAS, *Vilniaus Romos katalikų dvasinė akademija 1833–1842 metais: Organizacija ir veikla*, (*Lietuvių Atgimimo istorijos studijos*, t. 14), Vilnius: Eugrimas, 1997.
- JOVAIŠA LIUDAS, „Gyvenimas Vilniaus jėzuitų profesų namuose“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2004, t. 25, p. 309–329.
- KAMUNTAVIČIENĖ VAIDA, „Šv. Benedikto regulos adaptacija Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės benediktinių vienuolynuose“, in: *Logos*, 2014 balandis–birželis, t. 79, p. 123–136.
- KAREVIČIUS PRANCIŠKUS, MIC, *Mano gyvenimo ir atsiminimų bruožai*, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2006.
- KASABUŁA TADEUSZ, *Ignacy Massalski, biskup wileński*, Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1998.
- KATILIUS ALGIMANTAS, *Katalikų dvasininkijos rengimas Seinų kunigų seminarijoje*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2009.
- KODULSKA IRENA, *Akademia Połocka: Ośrodek kultury na Kresach 1812–1820*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2004.
- KURCZEWSKI JAN, *Biskupstwo Wileńskie*, Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1912.
- LAWSZUK WŁODZIMIERZ, *Jezuici w Grodnie 1622–1700. Ludzie i dzieje kolegium* = Владимир Лявшук, *Иезуиты в Гродно в 1622–1700 гг. Люди и история Коллегиума*, (*Studia i materiały do dziejów jezuitów polskich*, pod red. Andrzeja Pawła Biesia SJ i Ludwika Grzebieńia SJ, t. 24), Kraków: Wydawnictwo WAM / Akademia IGNATIANUM, 2013.
- Literatūra ir kalba*, t. 19, 1986.

- LOJOLA IGNACAS, *Dvasinės pratybos, iš ispanų kalbos vertė kun. Lionginas Virbalas SJ*, Vilnius: Lietuvos jėzuitų provincija, 2008.
- MASLAUSKAITĖ SIGITA, „Vaizduotės ambivalencija religinėse praktikose“, in: *Sekuliarizacija ir dabarties kultūra*, sudarytoja Rita Šerpytė, Vilnius: Vilniaus Universitetas, 2013, p. 373–414.
- MERKYS VYTAUTAS, *Motiejus Valančius, tarp katalikiškojo universalizmo ir tautiškumo*, Vilnius: Mintis, 1999.
- PALTAROKAS KAZIMIERAS, vysk., *Gyvenimo bruožai. Atsiminimai*, parengė kun. Bronius Antanaitis, dr. Elena Neniškytė, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2005.
- PIECHNIK LUDWIK, SJ, „Jezuickie seminaria diecezjalne w Polsce 1564–1773“, in: *Z dziejów szkolnictwa jezuickiego w Polsce*, wybór i opracowanie Jerzy Paszenda SJ, Kraków: Wydawnictwo WAM-Księża Jezuici, 1994, p. 73–95.
- PIECHNIK LUDWIK, SJ, *Seminaria diecezjalne w Polsce prowadzone przez jezuitów od XVI do XVIII wieku*, Kraków: Wydawnictwo WAM, 2001.
- PRAŠMANTAITĖ ALDONA, *Žemaičių vyskupas Juozapas Arnulfas Giedraitis*, Vilnius: Diemedžio leidykla, 2000.
- RAILA ELIGIJUS, *Ignotus Ignotas. Vilniaus vyskupas Ignotas Jokūbas Masalskis*, Vilnius: Aidai, 2010.
- SODEIKA TOMAS, „Apie teksto kaip prasmės medijos ribas Husserlio fenomenologijoje ir šv. Ignaco Lojolos Dvasinėse pratybose“, in: *Soter*, 2004, t. 14 (42), p. 217–232.
- STAROWIEYSKI MAREK, „Wstęp“, in: *Zachodnie Reguły Monastyczne*, red. ks. Marek Starowieyski, *Źródła Monastyczne*, 2013, t. 50, (*Starożytność*, t. 33), Tyniec: Wydawnictwo Benedyktynów, p. 29–57.
- STĘPIEŃ MAREK, ks., „Prawa i obowiązki alumnów w regulaminie Papieskiego Kolegium Polskiego w Rzymie z 1866 r.“, in: *Prawo Kanoniczne*, 2012, t. 55, Nr. 1, p. 81–98.
- STĘPIEŃ MAREK, ks., „Prawa i obowiązki alumnów w Statucie i Regulaminie Papieskiego Kolegium Polskiego w Rzymie z 1960 r.“, in: *Prawo Kanoniczne*, 2012, t. 55, Nr. 4, p. 175–190.
- ŠENAVIČIENĖ IEVA, *Dvasininkija ir lietuviybė. Katalikų bažnyčios atsinaujinimas Žemaičių vyskupijoje XIX a. 5–7-ajame dešimtmetyje*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2005.
- ŠENAVIČIENĖ IEVA, *Žemaičių lituanistai Vilniaus vyriausiojoje seminarijoje. Motiejus Valančius*, Vilnius: Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos leidybos centras, 1998.
- ŚLUSARSKA MAGDALENA, „Ku odnowie życia religijno-moralnego wiernych i poprawie ich obyczajów. Duchowieństwo diecezji wileńskiej w okresie pontyfikatu biskupa Ignacego Jakuba Massalskiego (1762–1794) a oświeceniowa reforma katolicka“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2012, kn. 33, p. 171–210.
- VAITKEVIČIŪTĖ VIKTORIJA, „Jėzuitai pamokslininkai: tarp įmanrumo ir klasikos“, *Jėzuitai Lietuvoje (1608–2008): gyvenimas, veikla, paveldas*, sudarytoja Neringa Markauskaitė, mokslinis redaktorius Liudas Jovaiša, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2012, p. 73–86.

- VALANČIUS MOTIEJUS, *Raštai*, t. 6: Žemaičių vyskupystė, parengė Vytautas Vanagas, tekstai transponuoti į bendrinę kalbą Birutės Vanagienės, komentarai Vytauto Merkio, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2013.
- VIRBALAS LIONGINAS, SJ, kun., „[žanga“, in: *Jėzuitai Lietuvoje (1608–2008): gyvenimas, veikla, paveldas*, sudarytoja Neringa Markauskaitė, mokslinis redaktorius Liudas Jovaiša, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2012, p. 13–15.
- WERTH PAUL W., *The Tsar's Foreign Faiths. Toleration and the Fate of Religious Freedom in Imperial Russia*, Oxford University Press, 2014.
- WIECZOREK AGNIESZKA, „Kształcenie i wychowanie w szkołach powiatowych misjonarzy prowincji litewskiej na przełomie XVIII i XIX wieku“, in: *Klio*, 2011, t. 16, Nr. 1, p. 43–76; prieiga internete: <http://apcz.pl/czasopisma/index.php/KLIO/article/viewFile/KLIO.2011.003/1097>, [žiūrėta 2015 06 16].
- WODZIANOWSKA IRENA, *Rzymskokatolicka akademja w Petersburgu*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2007.
- WOROTYŃSKI WIKTOR, *Seminarjum Głównie w Wilnie*, t. 2: *Drugi okres dziejów i zniesienie (1816–1833)*, Wilno: Z zasiłku funduszu kultury narodowej, 1938.
- ŽALTAUSKAITĖ VILMA, „Elementy dyscypliny duchowości jezuickiej w regułach instytucji wychowujących duchownych w XIX wieku (Wilno – Petersburg, Wornie – Kowno)“, in: *Cor dioecesis. 450 lat Warmińskiego Seminarium Duchownego „Hosianum“ (1565–2015)*, red. Andrzej Kopiczko, Paweł Rabczyński, Olsztyn: Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych UWM, 2015, p. 329–341.
- ŽALTAUSKAITĖ VILMA, „Katalikų dvasininkų luomo tapatybės formavimo ženklai XIX a. regulose: Romos katalikų dvasinės akademijos atvejis“ ir publikacija: „Imperatoriškosios Romos katalikų dvasinės akademijos Sankt Peterburge 1886 m. regula“, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2013, t. 37, p. 65–129.
- ŽALTAUSKAITĖ VILMA, „Litvomanų kartos gimimas: sociokultūrinės laikysenos formavimo(si) erdvė Žemaičių (Telšių) seminarijoje Kaune“, in: *Kalbos istorijos ir dialektologijos problemos*, Nr. 4, sudarė Violeta Meiliūnaitė, Vilija Ragašienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2015, p. 43–86.
- ЖАЛТАУСКАЙТЕ ВИЛМА, „Имперская власть и Римско-католические духовные семинарии после 1863 г.“, in: *Ab Imperio*, 2012, t. 4, p. 157–180.

Aspects of Jesuitic Clergy Education in Nineteenth-century Lithuania

Summary

The Jesuitic tradition of clergy education at the education institutions of the Roman Catholic clergy goes back to the sixteenth century in the dioceses of Vilnius and Samogitia. With intervals, when the seminaries had been transferred into the hands of other religious orders, this tradition reached the eighteenth century. However, suppression of the Jesuit Order in 1773 and the activities of the Commission of National Education introduced tangible changes. Partitions of the Polish-Lithuanian Commonwealth in 1772, 1793, and 1795 brought about reforms in clergy education. The authorities of the Russian Empire sought to control clergy education and activities, but internal life of institutions and practices of spiritual nurturing were outside their competence and thus not an easily-controlled sphere. That explains why the practices of Jesuitic nurturing of spirituality prevailed in seminaries. The socio-political context of the second half of the nineteenth century with the manifestations and tensions of modern Russian, modern Polish and Belarusian, as well as Lithuanian nationalisms demanded an active stance from a clergyman if he wished to preserve his loyalty to the Church and to the pope. The model of a clergyman as a protector of faith was also close to the Jesuitic ideal. Some clergymen realised it in their pastoral work and through their social stance.

KEYWORDS: Vilnius diocese; Samogitian (Telšiai) diocese; seminary; Society of Jesus; Roman Catholic clergy.

Gauta 2017 09 21

Priimta 2017 10 27